

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

**РОЗВИТОК СПРОМОЖНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЗДІЙСНЮВАТИ ПСИХОСОЦІАЛЬНУ ПІДТРИМКУ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Виконала: студентка 4-го курсу,
групи 6.2319-ср
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
М.О. Кравченко

Керівник: доцент кафедри соціальної філософії
та управління,
доцент, к. філос.н. Маловічко О.В.

Рецензент: професор кафедри соціальної
філософії та управління,
доцент, д.філос.н. Капріцин І.І.

Запоріжжя – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління

Кафедра соціальної філософії та управління

Рівень вищої освіти бакалавр

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної філософії та
управління

Т.І.Бутченко

«___» _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Кравченко Маргариті Олексіївні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Розвиток спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану

керівник роботи Маловічко Олена Владиславівна, к. філос.н., доцент,

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «08» лютого 2023 року № 261-с

2. Строк подання студентом роботи 8 червня 2023 року

3. Вихідні дані до роботи Архипова С. П., Бік О. Я. Соціальна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО, звільненими в запас. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки. 2021. №6 (344), жовтень; Блінов О. А. Види та напрямки психологічної допомоги психотравмованим військовослужбовцям. Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. праць. Київ : НУОУ, 2014. Вип. 4(41). С. 168-173.; Головатий М. Ф., Панасюк М. Б. Соціальна політика і соціальна робота : термінолог.-понятійний слов. Київ : МАУП. 2005. 302 с.; Ломакін Г.І. Соціально-психологічні складові соціальної роботи з учасниками бойових дій : методичний посібник. Харків : Оберіг. 2014. 168 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Проаналізувати стан наукової розробки посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану. 2. Здійснити уточнення головних понять дослідження: «соціальна робота», «соціальний працівник», «військовослужбовець», «психосоціальна підтримка». 3. Обґрунтувати основні принципи та методи дослідження, що використовуються у даній роботі. 4.Визначити сутність та зміст посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану. 5. Проаналізувати види та методи посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану. 6. Дослідити особливості формування стратегії посилення

спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку в умовах воєнного стану. 7. Виявити специфіку системи стимулювання посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану. 8. Розробити шляхи посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Маловічко О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	02.03.2023	30.03.2023
Розділ 2	Маловічко О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	30.03.2023	20.04.2023
Розділ 3	Маловічко О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	20.04.2023	30.05.2023

7. Дата видачі завдання 02 березня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2022	виконано
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2023	виконано
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2023	виконано
4.	I розділ	Лютий – березень 2023	виконано
5.	II розділ	Березень – квітень 2023	виконано
6.	III розділ	Квітень – травень 2023	виконано
7.	Систематизація висновків	Травень – червень 2023	виконано
8.	Нормоконтроль	Червень 2023	виконано

Студент _____ М.О. Кравченко

Керівник роботи _____ О.В. Маловічко

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.С. Маліновська

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 43 сторінок, 40 позицій у списку літератур.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК, ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА, ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЕЦЬ.

Мета дослідження: розробити шляхи посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження: виступають соціальні працівники, які здійснюють психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження: можливість посилити спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналіз літератури та наукових джерел.

Гіпотеза: посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку може сприяти більш результативній праці з військовослужбовцями в умовах воєнного стану.

Висновки: 1. На сьогоднішній день в Україні питання психосоціальної підтримки військовослужбовців стоїть гостро і потребує його скорішого вирішення.

2. Законодавча база України має багато прогалин, що зашкоджує здійсненню соціальними працівниками повноцінної роботи з військовослужбовцями.

3. Закордонний досвід інших країн, стосовно психосоціальної підтримки військовослужбовців може стати гарним підґрунтям для посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану в Україні.

SUMMARY

The qualification work is 43 pages long. The bibliography contains 40 references.

SOCIAL WORK, SOCIAL WORKER, PSYCHOSOCIAL SUPPORT, MILITARY PERSONNEL.

The aim of the research is to develop ways of strengthening the capacity of social workers to provide psychosocial support to military personnel under martial law.

The object of the research are social workers who provide psychosocial support to military personnel under martial law.

The subject of research is the possibility of strengthening the capacity of social workers to provide psychosocial support to military personnel under martial law.

The research methods used were analysis, synthesis, induction, deduction, analysis of literature and scientific sources.

Hypothesis: Strengthening the capacity of social workers to provide psychosocial support can contribute to more effective work with military personnel under martial law.

Conclusions: 1. The issue of psychosocial support for military personnel in Ukraine is an urgent one that needs to be addressed as soon as possible.

2. There are many gaps in Ukraine's legislation that hinder the ability of social workers to work with military personnel.

3. The experience of other countries providing psychosocial support to military personnel can be a good basis for strengthening the capacity of social workers to provide psychosocial support to military personnel under martial law in Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСИЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗДІЙСНЮВАТИ ПСИХОСОЦІАЛЬНУ ПІДТРИМКУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	6
1.1. Історія становлення посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців.....	6
1.2. Уточнення основних понять дослідження: «соціальна робота», «соціальний працівник», «психосоціальна підтримка», «військовослужбовець».....	10
1.3. Принципи та методи дослідження посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців.....	12
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСИЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗДІЙСНЮВАТИ ПСИХОСОЦІАЛЬНУ ПІДТРИМКУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	15
2.1. Військовослужбовці як клієнти соціальної роботи.....	15
2.2. Технологія посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану.....	18
2.3. Нормативно-правове регулювання здійснення соціальної роботи з військовослужбовцями.....	20
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСИЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗДІЙСНЮВАТИ ПСИХОСОЦІАЛЬНУ ПІДТРИМКУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	26
3.1. Аналіз закордонного досвіду програм ресоціалізації військовослужбовців.....	26
3.2. Рекомендації щодо посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в Україні.....	33
ВИСНОВКИ.....	36
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	39

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальність розгляду цієї теми полягає в підвищенні можливості соціальних працівників у їх роботі з військовослужбовцями. Здатність соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою. В умовах воєнного стану людина відчуває особливу необхідність у підтримці та отриманні допомоги, адже психічне здоров'я є однією із основ якості життя.

Особливо, це стосується військовослужбовців, які щодня отримують психологічні потрясіння. Нажаль, через стресові ситуації, які викликають емоційне напруження, соціальні працівники також потрапляють до категорії людей, яким необхідна активізація їх сил для того, щоб у подальшому здійснювати ефективну психосоціальну підтримку військовослужбовців, що дасть їм можливість після завершення служби легше адаптуватися до цивільного життя.

Проблемна ситуація полягає у тому, що соціальні працівники також потребують підтримки та мотивації для збільшення ефективності своєї роботи та зниження вигорання емоційного та професійного вигорання.

Зниження ефективності роботи працівників соціальної сфери буде призводити до зниження результатів роботи з військовослужбовцями, що може потягнути за собою ряд різних проблем.

Проблематику посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану розвивали у своїх працях такі дослідники як: В. Краснов, М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк, С. П. Архипова.

Об'єктом дослідження виступають соціальні працівники, які здійснюють психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження – можливість посилити спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану.

Метою дослідження є вивчення можливостей посилення спроможності

військовослужбовців в умовах воєнного стану.

Згідно з метою маємо такі *завдання*:

– проаналізувати стан наукової розробки посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану;

– здійснити уточнення змісту головних понять дослідження: «соціальна робота», «соціальний працівник», «військовослужбовець», «психосоціальна підтримка»;

– обґрунтувати основні принципи та методи дослідження, що використовуються у даній роботі;

– визначити сутність та зміст посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану;

– проаналізувати види та методи посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану;

– дослідити особливості формування стратегії посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану;

– виявити специфіку системи стимулювання посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану;

– розробити шляхи посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану.

Гіпотеза: посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку може сприяти більш результативній праці з військовослужбовцями в умовах воєнного стану.

Апробація роботи. Результати дослідження було представлено у статті на конференції: Міжнародна наукова конференція «Соціальне прогнозування та

проектування майбутнього: перемога, мир та відновлення у післявоєнній Україні » (28квітня 2023 року, м. Запоріжжя).

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку літератури.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСИЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗДІЙСНЮВАТИ ПСИХОСОЦІАЛЬНУ ПІДТРИМКУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Історія становлення діяльності соціальних працівників при роботі з військовослужбовцями

Соціальна робота з військовослужбовцями є досить новим аспектом. Більше ста років тому, вона не мала самостійного напрямку, також не існувало конкретного органу, який займався соціальною роботою з військовослужбовцями. Окремі аспекти соціальної роботи зустрічаються у працях, які присвячені рокам Першої світової війни [18, с. 3-37].

Вивчаючи історію Першої світової війни (1914-1918 рр.) науковці майже започаткували окремий напрямок – дослідження соціальної роботи з військовослужбовцями у військовий час. Можна підкреслити, що вивчення цього напрямку спровокувала майже повна відсутність інформації, яка б розкривала проблеми здійснення соціальної роботи з військовослужбовцями.

Також, в дослідженні цього питання відсутній системний підхід, завдяки якому ми можемо з'ясувати всі аспекти цієї проблеми, а також виконання установами, відомствами та благодійниками їх ролей.

Ситуація на фронті у часи Першої світової війни спровокувала необхідність надання необхідної, термінової допомоги пораненим українським військовослужбовцям., що спровокувало подальші зміни.

16 липня 1914 р. набуло чинності «Положення про польове управління військами», а також «Особливі Правила про місцевості, оголошені на воєнному стані». Завдяки цим актам, було визначено і визнано повноваження військової влади, а також її взаємовідносини з державними органами, які регулювали питання надання соціальної допомоги військовослужбовцям.

У 1915 році була створена Особлива нарада з оборони, яка отримала повноваження щодо забезпечення соціальної допомоги для поранених військовослужбовців.

Багато громадян почали збирати і відправляти військовим різні подарунки, чим активно надавали допомогу забезпечуючи теплими речами, кисетами, тощо. В такій формі здійснювалася благодійність тих часів.

З часом почали створюватися комітети, які забезпечували хворих і поранених військовослужбовців отриманням допомоги, евакуації та реабілітації.

Також, активну участь у наданні допомоги приймали громадські організації. Наприклад, було створено дамський кружок в Сумах, який забезпечував військових теплими речами та білизною, а також великою кількістю різних продуктів харчування [13].

У 1914 році, восени у Миколаєві виникла нова благодійна організація – Комітет допомоги військовим, яка надавала допомогу чоловікам, які вийшли з госпіталів [8, с.47].

Великий внесок у соціальну роботу під час Першої світової війни здійснювала міжнародна приватна організація Червоний хрест. На той час, вони надавали таку допомогу: медикаменти, продукти харчування, одяг, перша допомога пораненим бійцям, матеріальна допомога для військових лікарень тощо.

Товариство Червоного Хреста займалося збором крові для поранених військових, що дало змогу врятувати велику кількість життів. Також, вони готували і відправляли у зону активних бойових дій медичних сестер, сандружин та санінструкторів, які брали участь у наданні допомоги пораненим на полі бою, при їх транспортуванні в тил чи госпіталі [23].

Під час Другої світової війни соціальною роботою, здебільшого займалися громадські організації, навчальні заклади, підприємства, колгоспи та окремі громадяни. Вони надавали допомогу військово-санітарній службі та

медичним органам в облаштуванні шпиталів, їх матеріальному забезпеченні, займалися збором продуктів, а також пошуку донорів крові.

Створювалися комітети поранених, які поширювалися по всій країні. Вони займалися обслуговуванням поранених і хворих військових, сприяли створенню госпітальної мережі та їх обладнанні.

З початку Другої світової війни в Києві було створено 25 госпіталів, а через певний час їх кількість зростає до 70. Облаштуванням госпіталів, займалися мешканки міста, які також допомагали здійснювати догляд за пораненими бійцями. Молодь також надавала допомогу госпіталям, яка мала прояв у проведенні ремонтних робіт, забезпеченні продуктами харчування та інвентарем.

Нажаль, через відсутність достатньої інформованості підприємства та організації не завжди встигали надати необхідну допомогу госпіталям. Більш широко надання допомоги зросло під час звільнення України від нацистів. Саме це дало змогу не транспортувати поранених бійців, а надавати їм допомогу на вже звільнених від окупації територіях.

Зважаючи на те, що після Другої світової пройшла велика кількість часу, розвиток соціальної роботи зробив великий крок вперед. Військовий конфлікт, який почався в Україні у 2014 році, в зараз переріс у повномасштабну війну показує на своєму прикладі, наскільки розвинутою стала соціальна допомога військовослужбовцям, а також, де є прогалини у цій сфері.

Починаючи з 2014 року в країні почали виникати благодійні фонди, які спрямовані на допомогу військовослужбовцям та їх родинам. У 2019 році за рахунок матеріальної підтримки Великої Британії в Україні були створені мобільні бригади, які надають допомогу та консультування ветеранам та членам їх родин, що сприяє отриманню ними психологічної допомоги, соціальних послуг та реабілітації.

Також, завдяки цим бригадам була надана сімейна психологічна допомога, сприяння в лікуванні та санаторній реабілітації, оформленні пільг,

документів, працевлаштуванні, а також допомога у відновленні емоційного стану, сімейних та соціальних зв'язків.

З часом, почали працювати центри надання послуг учасникам бойових дій, що включає в себе соціальні, психологічні, інформаційні та юридичні послуги. Соціальні робітники центрів, надають допомогу у працевлаштуванні, займаються організацією культурних, освітніх, розважальних заходів, а також відправляють на оздоровлення.

Зараз у країні створено і продовжують створюватися навчальні центри, які забезпечують професійну підготовку, перепідготовку за цивільними спеціальностями осіб, які були звільнені із військової служби учасників АТО. Такі центри створені в різних містах України (м. Львів, м. Миколаїв, м. Київ тощо).

Створюється та реалізується велика кількість проектів, які спрямовані на підтримку військових, їх реабілітацію та всіляку допомогу, яка стосується будь-якої сфери життя. Крім проектів, які створюються для підтримки військових ветеранів, існують ті, які спрямовані на максимальне покращення та полегшення військовослужбовців в зоні активних бойових дій.

В наш час, свою діяльність під час повномасштабної війни активно здійснює Товариство Червоного Хреста, яке продовжує допомагати громадянам у скрутних ситуаціях. Вони доставляють ліки та гуманітарну допомогу у села та міста, які знаходяться на лінії фронту, допомагають розбирати завали, які спричинені ударами російських ракет по мирним жителям міст, також роблять безкоштовні заняття з надання першої допомоги, що є дуже актуальним в теперішній час. Їх допомогу у сьогоднішній день неможливо переоцінити [1].

У соціальної роботи в Україні є перспектива розвитку при роботі з військовослужбовцями. Після закінчення повномасштабної війни для соціальних працівників буде необмежена кількість роботи, яка буде спрямована на відновлення країни і в першу чергу психосоціального стану наших військовослужбовців.

1.2. Уточнення основних понять дослідження: «соціальна робота», «соціальний працівник», «психосоціальна підтримка», «військовослужбовець»

В даній темі кваліфікаційної роботи буде доречно роздивитися такі поняття; «соціальна робота», «соціальний працівник», «психосоціальна підтримка», «військовослужбовець».

Поняття «соціальна робота» з'явилося в літературі у XIX ст. через необхідність суспільства та соціальних потреб, як опис практичної діяльності людей, які працювали і працюють з потребуєчими.

Першою книгою, яка описувала соціальну роботу стала робота Мері Річмонд «Дружній візит до бідняків: керівництво для тих, хто працює у благодійних організаціях». Саме ця книга, вперше описувала науково обґрунтовані методи соціальної роботи.

Зазначений М. Річмонд матеріал, використовується і сьогодні. У підручниках це поняття розглядається у трьох напрямках:

- практична професійна діяльність з надання допомоги людям, які знаходяться у складних життєвих обставинах;
- навчальна дисципліна, яка дозволяє підготувати фахівців із соціальної допомоги та надання підтримки потребуєчим;
- галузь наукових знань, яка досліджує методи, принципи, моделі соціальної роботи тощо.

Соціальна робота постійно перебуває у стані розробки та дослідження нових понять, термінів, також відбуваються зміни у застосуванні методик з практичної діяльності.

Порівняння цього терміну можна зустріти, як у зарубіжній літературі, так і у вітчизняній. За рахунок цього аналізу, ми можемо розуміти, що до єдиного висновку стосовно поняття «соціальна робота» науковці досі не прийшли.

Думка науковців збігається в одному, що соціальна робота повинна бути практичною, професійною діяльністю. Щодо об'єкта, суб'єкта, мети думки науковців не узгоджені і ці аспекти досі досліджуються.

Соціальна робота – специфічний вид професійної діяльності, державне та недержавне сприяння людині з метою забезпечення культурного, соціального і матеріального рівнів її життя, надання допомоги окремим особам, родині, групі осіб; практична професійна діяльність з надання допомоги та підтримки людей, які опинилися у скрутній ситуації; навчальна дисципліна з професійної підготовки фахівців із соціальної допомоги та підтримки населення [6].

Соціальний працівник – це фахівець, який допомагає людям, які опинилися у складних життєвих обставинах вирішити їх проблеми, надати підтримку, допомогти інтегруватися у суспільство та активувати власні ресурси клієнта [31].

Одна з важливих функцій соціального працівника – надання клієнту психосоціальної підтримки. Психосоціальна підтримка здійснюється для того, щоб зменшити вплив негативного явища на майбутнє людини.

Психосоціальна підтримка може містити:

- інформаційну підтримку;
- матеріальну підтримку;
- емоційну підтримку.

Також, психосоціальна підтримка поділяється на: формальну, неформальну. Формальна надається – психологами, соціальними працівниками та медиками. Неформальна – батьками, родичами, друзями, приятелями.

Психосоціальна підтримка спрямована на пом'якшення стресових подій життя, які є факторами ризику появи захворювання. Такими подіями можуть бути стрес, викликаний роботою, складна життєва ситуація тощо. Психосоціальна підтримка захищає індивідів від руйнівного поведінки і психологічних наслідків стресу, дає відчуття особистісного контролю і самоповагу.

Психосоціальна підтримка спрямована на виконання захисної функції, тобто оберігати стан здоров'я клієнта. Здійснення підтримки буде корегуватися в залежності від віку та статі.

Військовослужбовець – це громадянин, який проходить військову службу у збройних силах або інших військових формування, які створені згідно до законодавства.

На військовослужбовців покладено загальні, посадові і спеціальні обов'язки, які окреслюють обсяги та межі практичного виконання функцій і завдань відповідно до займаної посади, передбачають додаткові права при перебуванні на бойовому чергуванні (бойовій службі), у добовому і гарнізон. нарядах, при ліквідації наслідків стихій. лих і в ін. надзвичай. обставинах.

В Україні права, обов'язки і відповідальність військовослужбовців, а також правові гарантії їх реалізації визначені Конституцією, Законами «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей», статутами військовими [2].

1.3. Принципи та методи дослідження діяльності соціальних працівників при здійсненні психосоціальної підтримки військовослужбовців

При написанні цієї роботи використовуються методи та принципи, як і при написанні будь-якого наукового дослідження. В даному випадку: аналіз та синтез, індукція, конкретизація та систематизація, аналіз літератури та наукових джерел.

Також, в даному дослідженні будуть застосовуватися такі принципи: історизму, термінологічний, об'єктивності та інші.

Принцип історизму полягає у філософському підході до дослідження та наданні особливого значення історії становлення, культурі та епосі досліджуваного питання. В даному випадку це пошук джерел, де зазначена історія становлення та розвитку соціальної роботи з військовослужбовцями в умовах воєнного стану [11].

Термінологічний принцип являє собою дослідження термінів і понять, уточнення змісту та обсягу понять, пошук взаємозв'язків, на яких базується

дослідження. До визначення понять необхідно підходити через тлумачення у словниках.

При написанні цієї роботи, я досліджувала такі поняття, як «соціальна робота», «соціальний працівник», «психосоціальна підтримка», «військовослужбовець» для кращого розуміння та розгляду теми. Також, слід зазначити що саме на цих поняттях базується розробка кваліфікаційної роботи.

Принцип системного підходу полягає у комплексному дослідженні великої і складної теми, дослідженні її як єдиного цілого з функціонуванням різних невеликих частин та елементів. Тобто, роздивляючись тему та зміст кваліфікаційної роботи, я поділила її на невеликі складові частини і вивчала їх для об'єднання у одну комплексну систему.

Дана робота починається з аналізу. Він має на меті здобування знання про предмет або окремі його елементи пізнання у різних межах його існування. Цей метод застосовується на протязі усього дослідження. Робота соціальних працівників з військовослужбовцями в умовах воєнного стану ділиться на певну кількість елементів, які потім досліджуються. Також, проводиться аналіз різних джерел.

На рівні синтезу вже починається формування уявлення про структуру й системні ознаки дослідження, взаємозв'язок істотних характеристик. У процесі дослідження аналіз та синтез тісно пов'язані за рахунок поєднання частин предмета, який ми поділили на складові для покращення вивчення елементів, які досліджуються. Синтез застосовується для розгляду цілісної картини кваліфікаційної роботи та підбитті її підсумків [17, с. 319].

Також, один із принципів який ми використовуємо є індукція. Індукція це форма наукового пізнання, метод переходу від знання окремих фактів до знання загального.

Для застосування індукції ми повинні вивчити тему за допомогою окремих фактів, які ми будемо використовувати для пізнання загального результату.

Отже, в дослідженні посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного часу ми застосовували такі принципи та методи: термінологічний, системний підхід, принцип історизму.

Тобто, у першому розділі кваліфікаційної роботи ми розглянули методологічний аспект дослідження посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного часу.

Дослідили виникнення та становлення історії розвитку соціальної роботи з військовослужбовцями і посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану.

Також, познайомилися з дослідниками, які вивчали це питання: О. В. Краснов., М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк, С. П. Архипова і розглянули понятійно-категоріальний апарат цієї теми: «соціальна робота», «соціальний працівник», «психосоціальна підтримка», «військовослужбовець».

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСИЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗДІЙСНЮВАТИ СПИХОСОЦІАЛЬНУ ПІДТРИМКУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Військовослужбовці як клієнти соціальної роботи

Відносно недавно, військовослужбовці стали однією з категорій соціальної роботи. Ще до початку антитерористичної операції, військовослужбовці не розглядалися, як окремий напрямок.

Після початку повномасштабної війни, військовослужбовці, на яких покладено велике навантаження пов'язане з несенням служби та виконанням бойових завдань становляться однією з незахищених верств населення, які потребують допомоги, тобто об'єктом соціальної роботи.

Разом з військовослужбовцями, до цієї категорії ми будемо додавати їх родину, яка також потребує допомоги, як при налагодженні відносин з військовослужбовцем, так і необхідності підтримки та активізації сил, що в майбутньому буде відмінно впливати на роботу з нашим основним клієнтом.

Перед соціальними працівниками стоїть завдання - захищати права та обов'язки військовослужбовців і членів їх сім'ї, а також забезпечити їм максимально успішну реабілітацію та ре соціалізацію [20, с. 13].

Діяльність соціального працівника буде залежати від належності військового до контрактного або призовного контингенту, строком перебування на службі, а також складом військовослужбовців.

Труднощі, з якими стикається військовий, який на строковій службі і військовий, який перебуває на спеціальній, тобто контрактній службі відрізняються, як моральним становищем, так і матеріальними проблемами.

Контрактні військові певний час перебуваючи на службі, можуть згодом повертатися і проводити час зі своєю родиною. А військові, які перебувають на

строковій службі стикаються з проблемою низького матеріального забезпечення, далеке знаходження родини від військового, життя по військовим гуртожиткам [22, с. 373].

Досить часто, допомоги може потребувати саме хтось із членів родини військовослужбовця: дружина, чоловік, батьки, діти. Перебуваючи у складному психоемоційному або стресовому стані, людина стикається з проблемами, з якими потім може бути складно впоратися одному. В таких випадках, соціальна робота працює на запобігання та подолання несприятливих ситуацій, складних життєвих ситуацій, а також на активізацію життєвих сил клієнта [32].

Для надання допомоги у відновленні психологічних та фізичних сил, військовослужбовцю необхідна допомога, надати яку соціальний працівник може ґрунтуючись на принципах та методах роботи з військовослужбовцями та їх родинами.

Для розширення методів та принципів роботи, соціальна робота повинна постійно вивчати питання реабілітації військових та надання їм соціальної допомоги. Саме такий підхід, зможе покращити роботу з цією категорією клієнтів. При виконанні деяких правил, можна сподіватися, що соціальна робота зробить великий крок вперед і розширить лави своїх спеціалістів, які в подальшому будуть працювати з військовослужбовцями та їх родинами.

Військовий стан, який зараз в Україні, зумовлює необхідність розширення, а також перегляду методів роботи. Для подальшої роботи, необхідно збирати інформацію про стан військових, їх поведінку, яка допомога може бути необхідною.

Важливим є також аналіз поточної ситуації, який буде спрямовувати на вірні шляхи. Яка допомога необхідна тут і зараз, а яка може бути відкладена на наступний етап.

В Україні військовослужбовці можуть отримати соціальну допомогу в громадських організаціях, благодійних фондах, державних органах та у волонтерів [26, с.337].

На даному етапі, для військовослужбовців надаються такі соціальні послуги:

- соціальне обслуговування;
- соціальна підтримка;
- соціальний захист;
- психологічна допомога;
- соціально-педагогічна допомога.

Соціальний захист цієї категорії працює комплексно, що спрямовано на захист та збереження прав військовослужбовців, а також на позитивне сприяння їх реабілітації та ресоціалізації.

До соціальних послуг, які отримують військові належать:

- грошова допомога;
- безкоштовне навчання;
- медичне забезпечення;
- пільги на комунальні послуги.

Нажаль, не всі особи, які відносяться до цієї категорії добре проінформовані про свої права та можливості. Через відсутність отримання повного пакету допомоги, військові можуть бути дезадаптованими та почувати себе невпевнено у соціумі.

Соціальна робота з членами родин військовослужбовців дає більше шансів на успішну ресоціалізацію. На сьогоднішній день, послуги, які отримують військові завдяки соціальним працівникам можуть збільшуватися, що також буде мати позитивний вплив на подальшу роботу з ними [12, с. 283].

2.2. Технологія посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану

На військовослужбовців великий психологічно-емоційний вплив створюють завдання, які вони отримують під час служби і повинні виконувати. Саме ці фактори несуть негативний вплив для психіки військовослужбовців, що в подальшому може призводити до негативних наслідків, як у цивільному житті, так і під час несення служби.

Допомогти у вирішенні цієї проблеми може розвиток психологічної резильєнтності, яка допомагає психіці відновлюватися після несприятливих умов. Поняття «резильєнтності» досліджували такі українські дослідники: С.Кравчук, С. Бойко, О. Хамініч та інші.

На даному етапі, резильєнтність починає активно вводитися у психологічну науку. Саме поняття в психології, означає можливість людини повертатися або перебувати у благополучному фізичному і психологічному стані, зберігаючи свій душевний спокій в складних життєвих обставинах, а також бути готовим до максимально полегшеного прийняття травмуючих дій, які можуть виникнути у майбутньому. При цьому, людина буде використовувати нові, вироблені нею типи поведінки, які будуть сприяти її благополучному перебуванню серед людей.

У сьогоднішній день цей термін активно застосовується у медицині, психології, соціальній роботі та інших соціальних науках, які вивчають поведінку людини у соціумі та її здатність жити під час виникнення складних життєвих обставин або умов, які погрожують спокійному існуванню.

За визначенням Ф. Лозеля: резильєнтність – це здатність людини вибудувати нормальне, благополучне життя в складних умовах. Він підкреслює, що поняття і концепція резильєнтності є набагато ширшою, ніж просто подолання.

Резильєнтність передбачає також, позитивний результат, після подолання людиною факторів, які викликають напругу, стрес та фрустрацію, а також

завдяки збереженню власних властивостей особистості під час небезпеки, а також повне відновлення після отримання травми.

Багато авторів, роблять акцент саме на тому, що резильєнтність можна застосовувати не лише для відновлення рівноваги після травмуючи обставин, а й збільшення своїх можливостей від того рівня, який був, тобто умовно зроблений «стрибок вище голови» [38].

С. Лухар та А. Мастен розглядають психологічну пружність, як процес, який відбувається в динаміці і є безперервним та адаптивним процесом схвальної адаптації людини під час травмуючого досвіду та стресових подіях.

А. Мастен виділяє декілька видів психологічної пружності:

- люди, які вже зазнали ризику, але адаптувалися краще, ніж від них очікували;
- позитивна адаптація, не дивлячись на травматичний досвід;
- швидке відновлення після стресового досвіду.

Найбільш повне визначення резильєнтності пропонує Всесвітня організація охорони здоров'я. Резильєнтність – це здатність відносно добре долати травмуючи ситуації та виробляти особисті ресурси, які можуть розвиватися завдяки захисним механізмам людини.

В науковому світі поділяють два підходи до розуміння резильєнтності:

1. Резильєнтність як індивідуальна характеристика, а саме риса особистості, яка оберігає від стресових негараздів і виявляє такі риси: міцність характеру, гнучкість, пружність, здатність адаптуватися до різних умов і перебувати в них, проявляти винахідливість у подоланні складних життєвих обставин.

2. Резильєнтність як динамічний процес, під час якого позитивна адаптація відбувається в травмуючи умовах. У цьому розумінні резильєнтність розглядається, як активний, безперервний процес виникнення чи розвитку нових сил і ресурсів адаптації та відновлення. Він відбувається в умовах виникнення нової стесової ситуації, через що має нерівномірну динаміку.

Також, підіймається питання, чи є резильєнтність процесом або рисою, але спільне розуміння описує, що цей концепт показує здатність окремих осіб, сімей і груп успішно функціонувати, адаптуватися і справлятися, не беручи до уваги різні стресові, травмуючі ситуації [10, с. 92].

2.3. Нормативно-правове регулювання здійснення соціальної роботи з військовослужбовцями

В Україні нормативно-правове регулювання соціальної роботи здійснюється такими нормативно-правовими актами:

- Указ президента України «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників АТО» (2015 р.);
- Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (нова редакція від 2017 р.);
- Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (2017 р.);
- Наказ Міністра оборони України «Про затвердження Інструкції про організацію санаторно-курортного лікування, медичної та медико-психологічної реабілітації у Збройних Силах України» (2018 р.).

Указ президента України «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників АТО» затверджує:

1. Розробку та внесення на розгляд Верховної Ради України законопроектів про внесення змін до законодавчих актів, які стосуються посилення відповідальності керівників підприємств, установ та організацій за недодержання вимог законодавства по відношенню до працівників, які були призвані на військову службу під час мобілізації. У цей час, керівники повинні зберегти робочі місця, посади і виплати заробітної плати.

2. Надання статусу учасника бойових дій тим особам, які беруть участь в антитерористичній операції та забезпечують її проведення.

3. Визначення порядку забезпечення житлом військовослужбовців, які загинули під час несення служби в місцевості проведення антитерористичної операції, якщо в цьому є потреба.

4. Скорочення терміну розгляду питання про надання статусу учасника бойових дій учасникам антитерористичної операції.

5. Розгляд питань, які стосуються підвищення кількості психологів та закладів реабілітації, де проходить реабілітація військових. Забезпечення фахівців для фізичної реабілітації військових в госпіталях та містах, де вони проходять реабілітацію.

6. Забезпечення та надання спеціалізованої психіатричної, психологічної, психотерапевтичної допомоги учасникам антитерористичної реабілітації з залученням кваліфікованих спеціалістів [33].

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (нова редакція від 2017 р.) затверджує:

1. Соціальний захист військовослужбовців та їх родин. Тобто, керує діяльністю, яка затверджена державою і спрямована на встановлення системи соціальних та правових гарантій, які будуть забезпечувати задоволення духовних та матеріальних потреб військовослужбовців та їх родин, а також забезпечувати реалізацію їх прав та свобод відповідно до їх особливої службової діяльності.

2. Забезпечує свободу слова і дій військовослужбовців, які ніхто не може обмежувати і які встановлені законодавством України.

3. Захищає свободу віросповідання військових і свободу їх світогляду. Цей закон дозволяє брати участь у проведенні обрядів або відвідування церковних служб з дозволу командира військової частини, а також затверджує, що громадяни України не мають права ухилятися від несення служби, мотивуючи це своїм віросповіданням.

4. Військовослужбовець не може бути заарештованим без постанови суду.

5. Стаття 8 затверджує основні права військовослужбовців, які пов'язані з несенням служби. До цієї статті відносяться: залучення військових до роботи, яка не пов'язана з несенням служби; зберігання місця на протязі трьох місяців у разі звільнення з роботи, несення служби на певній установі з можливістю відновити роботу у цій же установі; забезпечення працевлаштування військових, які не мають права на пенсію; забезпечення професійної та соціальної адаптації військовослужбовця у разі його звільнення від несення служби або скорочення штату.

6. Право на грошове забезпечення військовослужбовців та їх родин при наявності певних регулюючих обставин.

7. Право на виїзд та проживання за кордоном. Після звільнення з військової служби військовослужбовець може обирати регіон або місцевість, де він хоче мешкати. А також, після звільнення вони можуть виїздити закордон на тому ж рівні і з тими ж умовами, що і громадянські мешканці країни.

8. Отримання речового та продовольчого забезпечення військовослужбовцями, а також отримання пільг та гарантій, які надаються державою.

9. Встановлення права на відпочинок та відпустки військових, а ще у випадках сімейних обставин, поранення або хвороби.

10. Отримання військовослужбовцями та їх родинами житлових приміщень або забезпечення вирішення житлових питань матеріальною компенсацією[34].

Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» затверджено інформацію, щодо:

1. Соціального захисту ветеранів війни та членів їх родин, а також загиблих або померлих ветеранів війни.

2. Статусу ветеранів та їх соціальні гарантії, а також права та пільги для них та членів їх родин. Встановлення додаткових гарантій, які забезпечуються підприємствами та установами.

3. Застосування норм міжнародних договорів та угод, якщо там встановлені більш високі вимоги ніж в Україні, щодо захисту ветеранів війни.

4. Занесення, накопичення та зберігання інформації про ветеранів війни, а також постраждалих та загиблих Захисників до Єдиного державного реєстру ветеранів війни.

Реєстр створено для: обліку ветеранів війни; забезпечення реалізації цієї категорії громадян пільгами та виконанням передбачених законодавством гарантій; адміністрування потреб осіб, які зазначені у 1 ст. цього Закону; координації діяльності органів місцевого самоврядування, органів виконавчої влади з питань соціального захисту ветеранів війни. Інформація, яка міститься у цьому реєстрі є закритою.

5. Надання роз'яснення таких категорій осіб: ветерани війни; учасники бойових дій; особи, які належать до учасників бойових дій; особи, які належать до осіб з інвалідністю внаслідок війни; особи, які належать до учасників війни; сім'ї загиблих(померлих) ветеранів війни; сім'ї загиблих Захисників та Захисниць України; особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною.

6. Надання пільг учасникам бойових дій та особам, які прирівняні до них: безплатне одержання ліків, безплатне протезування зубів, 75-процентна знижка на комунальні послуги, безплатний проїзд у будь-якому міському транспорті тощо[35].

Наказом Міністра оборони України «Про затвердження Інструкції про організацію санаторно-курортного лікування, медичної та медико-психологічної реабілітації у Збройних Силах України» затверджено:

1. Перелік категорій осіб, які можуть претендувати на санаторно-курортне лікування: військовослужбовці і члени їх родин; військовослужбовці, які проходять строкову службу, курсанти; військові у яких є інвалідність, або які на пенсійному забезпеченні; члени родини(батьки, діти, дружина або чоловік), в яких загинули військовослужбовці або пропали безвісті; ветерани війни; особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; працівники Збройних Сил України.

2. Для проходження медичної реабілітації направляються такі категорії: ветерани військової служби, які знаходяться на пенсійному забезпеченні; військовослужбовці Збройних Сил України; особи, які потребують продовження лікування після лікування в стаціонарі[36].

На проходження медико-психологічної реабілітації спрямовуються такі категорії військовослужбовців: військовослужбовці, які брали участь в АТО; виконували миротворчі місії за межами країни; ліквідували наслідки надзвичайних ситуацій; які отримали поранення, захворювання або травму; військові льотного складу тощо.

Насправді, у 2014 році було прийнято ще декілька законів, які стосувалися реабілітації військовослужбовців, але через декілька років їх чинність було скасовано.

Також, я вважаю, що буде доречним переглянути старі нормативно-правові акти, які затверджують права та пільги для таких категорій осіб:

- діти війни;
- захисники та Захисниці України;
- особи, які постраждали під час окупації;
- військовослужбовці, які отримали поранення під час війни;
- члени родини тих військовослужбовців, які загинули або зникли безвісті під час війни.

Як можна бачити, вся нормативно-правова база є досить застарілою і на мою думку, потребує оновлення, яке буде відповідати теперішній ситуації в країні з оглядом на початок повномасштабної війни.

Підводячи підсумки другого розділу, ми розглянули військовослужбовців як клієнтів соціальної роботи. Дослідили напрямки роботи з ними та їх родинами. Розглянули технологію резильєнтності, яка в майбутньому може застосовуватися для психосоціальної підтримки військовослужбовців, з можливістю для них далі нести військову службу.

Також, нами була розглянута система законодавства, яка регулює роботу соціальних працівників з військовослужбовцями, а ще має вплив на посилення

спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців.

Нажаль, законодавство має багато недоліків, які не дають змоги надавати повноцінну допомогу військовослужбовцям. В перспективі, законодавча база повинна змінюватися в залежності від потреб військових, а також їх запитів у отриманні допомоги.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСИЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗДІЙСНЮВАТИ ПСИХОСОЦІАЛЬНУ ПІДТРИМКУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Аналіз закордонного досвіду програм ресоціалізації військовослужбовців

Розглядаючи закордонний досвід посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану, хочеться розпочати з досвіду США.

Саме США виступає, як країна, яка має великий досвід надання психологічної та соціальної допомоги своїм військовослужбовцям та їх родинам. Соціальне забезпечення військовослужбовців ЗС стоїть на одному з перших місць держави, та повинно завжди дієво та ефективно виконувати свої функції.

Американці приділяють багато уваги для підтримки та соціальному захисту військовослужбовців та їх сімей, тому ця система є налагодженою та ефективно працюючою.

Окремого закону, який регулював би надання допомоги військовослужбовцям не існує. Країна керується окремими нормативно-правовими актами та статутами, у яких закріплено всю інформацію про те, яка допомога і у яких випадках повинна надаватися. Військові та їх родини можуть розраховувати на: медичне забезпечення та охорону здоров'я, пенсійне забезпечення, відшкодування шкоди, яка була отримана військовослужбовцем при виконанні ним службових обов'язків.

Законодавство США об'єднує права військовослужбовців та їх родин у декілька основних категорій, які розкриваються правовими актами:

- рівний захист з боку закону;

- належні правові заходи;
- свобода самовираження [7].

Досвід адаптації військовослужбовців до цивільного життя в США показує, що усі військовослужбовці, які звільнюються від несення служби мають право на адаптацію до цивільного життя протягом 180 днів. Під час консультації, перед звільненням з лав ЗС США, військовослужбовцям надається можливість створення власного плану адаптації до цивільного життя.

Індивідуальний план адаптації включає у себе перелік дій для успішного повернення до цивільного життя, що базується на вміннях, знаннях, досвіді та унікальних можливостях військовослужбовця. Форма плану є вільною, через те, що складається особисто військовослужбовцем. Під час складання плану, він отримує допомогу від спеціальних консультантів, які працюють згідно з державною програмою підтримки адаптації військовослужбовців до цивільного життя.

Цей план адаптації подається консультантам за 180 днів до дати звільнення військовослужбовця. Консультанти мають на меті надання допомоги у розробці оцінки індивідуальних потреб, визначенні особистісних ресурсів військовослужбовця, а також пропонують кар'єрну підтримку або перенаправляють до представників інших служб, якщо існує необхідність у додатковій допомозі. Консультанти наполягають у максимальній участі родин та військовослужбовців у етапах створення індивідуального плану адаптації до цивільного життя [39].

Також, можна зазначити, що у американців існує багато програм, які спрямовані на соціально-психологічну реабілітацію військовослужбовців. Психологічна реабілітація у США є доступною для будь-якого військовослужбовця, який брав участь у бойових діях, а також відбувається безкоштовно для усіх бажаючих. Зважаючи на це, до військових психологів звертається більше клієнтів, ніж в Україні, оскільки вони є вмотивованими для отримання допомоги.

На мою думку, важливим аспектом є те, що в США діють психологічні реабілітаційні центри, в яких працює велика кількість військових психологів, соціальних працівників, медиків, психотерапевтів, які мають досвід роботи з посттравматичними стресовими розладами [14, с. 16].

Досвід соціальної підтримки військовослужбовців в США вказує на те, що психологічна та соціальна адаптація має розпочинатися за певний час до закінчення несення служби і саме це буде необхідним у пристосуванні до цивільного життя.

Велика Британія робить нахил саме на моральну складову військовослужбовців. З початку служби і до завершення служби, люди повинні вірити в себе, в свого командира та свою державу.

Для успішного несення служби ставлять такі умови:

- ідеальна дисципліна;
- виконання завдань;
- підкорення звичок;
- розкриття позитивних якостей військовослужбовця;
- братерство;
- індивідуальність солдата;
- особистий приклад командира.

Аналізуючи довід служби спецпризначення Н. Армстронг сформував вимогу до розвідника:

- відсутність швидкої реакції на збудники;
- гарний слух та зір;
- правдивість та кмітливність;
- терплячість, сміливість;
- наполегливість.

На даному етапі призовники виконують тестування, а також проходять співбесіду з офіцером-психологом. Заключним етапом стає медичний тест і підсумковий тест. Після проходження цих тестів, у середньому відсіюється майже 50 % складу.

У Великій Британії спецпідрозділи складаються лише із осіб, які добровільно йдуть на несення служби. Саме в такому випадку, служба є почесною і забезпечується різносторонньою підготовкою.

Військовослужбовці вважають, що успішний результат бою залежить від поведінки особи. Також, люди різних національностей у бойових ситуаціях діють по-різному. Вважається, що моральна складова солдата залежить від його способу життя і національності. Різні ситуації можуть бути по-різному допустимі для військовослужбовців різних націй.

Факторами, які несуть негативний вплив для військовослужбовців є:

- втрата ініціативи;
- переоцінка власних сил;
- прояви расизму;
- зловживання забороненими речовинами;
- відхилення бойових дій від плану;
- недооцінка противника.

Для полегшення несення служби і успішної ресоціалізації після завершення, психологи прищеплюють військовослужбовцям здатність ефективно виконувати в сучасних умовах бойові завдання, а також тренують психологічну та фізичну витримку.

На формування бойового духу військових впливають фактори:

- рівень освіти;
- етнопсихологічні особливості;
- психологічні особливості;
- загальнокультурний фактор;
- рівень підготовки і наявність бойового досвіду;
- особливості військової ситуації.

Також, для полегшення подальшої ресоціалізації у військових виховують та підтримують почуття власної гідності, вчать, як перебороти втому та страх. На стан військового впливають три групи факторів:

- особистісні;
- бойові;
- загальні.

Реабілітація військовослужбовців Великої Британії, проходить у реабілітаційних центрах, які створені конкретно для цієї мети. Процес реабілітації полегшує те, що психологи, які працюють з військовими під час служби пропонують застосовувати методи, які зміцнюють моральний дух та ґрунтуються на традиціях Великої Британії.

Для роботи в реабілітаційних центрах країни запрошуються такі спеціалісти: медичні працівники, психологи, соціальні працівники, психотерапевти тощо.

Важливим завданням під час роботи з військовослужбовцями у Німеччині є психологічна підготовка, яка включає:

- зміцнення відносин у колективі військовослужбовців;
- можливість командира впевнено та безперервно управляти колективом;
- вміння військових долати власні емоції, паніку та страхи.

Зважаючи на те, що у підготовці німецьких спецпідрозділів бере участь США їх підходи є схожими. Морально-психологічною стійкістю військовослужбовців спеціалісти виділяють:

- рівень знань та навченості;
- покращення фізичної підготовки бійців;
- злагода в середині колективу [28].

У Німеччині заходи підтримки і відновлення працездатності військовослужбовців здійснюють соціальні працівники. Соціально-професійна реабілітація відноситься до федерального відомства з питань працевлаштування і страхування осіб, які втратили роботу.

Фінансують реабілітацію лише органи соціального страхування. Реабілітаційні центри поділяються на ті, які займаються медичною та соціальною реабілітацією. Незважаючи на те, що медичні центри більш

спрямовані на фізичну та патологічну реабілітацію, у них також є елементи, які дають змогу отримувати соціальну та професійну реабілітації.

Структура таких розділів складається з:

- професійної реабілітації;
- соціальної реабілітації;
- надання навичок за певними напрямками;
- соціальної служби, які відповідають за військових після їх виходу із центрів.

Важливими напрямками психосоціальної підтримки військовослужбовців у Німеччині є:

- подолання важких психотравмуючих ситуацій, які військові отримують під час виконання бойових завдань;
- підтримка у соціальній адаптації, а також реалізація себе у звичайному житті [31].

На мою думку, особливо цікаво буде роздивитися досвід Ізраїлю, так як він багато років приймає участь у веденні активних бойових дій. У них вже є досвід надання психосоціальної підтримки військовослужбовцям і їх родинам, який сформувався на практиці.

До складу фахівців входять клінічні психологи, соціальні фахівці, спеціалісти із бойової підготовки. Всі, хто приймає участь у роботі з військовими повинні мати високу професійну підготовку і досвід роботи з тими проблемами, які постають.

Система психологічної підтримки в Ізраїлі складена з п'яти напрямків:

- діагностика;
- профорієнтація та профілізація;
- психологічна підтримка військовослужбовців;
- реабілітація та робота з демобілізованими;
- підтримка цивільного населення;
- робота з сім'ями постраждалих.

Реабілітація військовослужбовців в Ізраїлі спрямована на те, щоб бійці завжди були з підтримкою і не залишалися один на один із проблемою.

Також, фахівці готують не лише бійця, а й родину до його повернення додому. Підрозділ з реабілітації працює над розробленням реабілітаційних програм, супроводом військових із бойовими травмами, інвалідністю, створенням центрів анонімної допомоги, а також надання соціальних послуг [19].

Завдяки багаторічному досвіду Ізраїлю, у них налагоджена система допомоги ведення бойових дій. Для цього у кожному місті та населеному пункті створено:

- пункти термінової допомоги;
- штаби кризових ситуацій;
- пункти оповіщення населення.

Також, за різними місцями, де мешкають люди розміщено стенди з інформацією, проводиться роз'яснювальна робота для підлітків, застосовуються спеціальні методики донесення інформації для дітей молодшого віку, а також проводиться регулярне навчання із застосуванням методу «хибних тривог» [27].

Отже, підводячи підсумок можна сказати, що у таких країнах, як США, Німеччина та Велика Британія психосоціальна підтримка військовослужбовців є схожою, через те, що програми реабілітації та ресоціалізації військових розробляються фахівцями на декілька країн.

Досвід Ізраїлю можна роздивлятися, як унікальний. Ця країна багато років приймає участь у бойових діях, а також це змушує модернізувати свої програми допомоги військовим та їх родинам, щоб надавати якісну психосоціальну підтримку.

3.2. Рекомендації щодо посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в Україні

Спираючись на досвід закордонного досвіду, на мою думку, соціальні працівники повинні виконувати психосоціальну підтримку військовослужбовців у декілька етапів.

Першим етапом буде розпізнавання стану людини. Нам необхідно звернути увагу на поведінку військовослужбовця, його реакції та спілкування, можливо є якісь особливості, які привернуть нашу увагу і допоможуть зібрати початкову інформацію про стан людини.

Перед розмовою з клієнтом краще налаштуватися, щоб виглядати і розмовляти емоційно стабільно і впевнено, скласти базовий план інтерв'ю, щоб його притримуватися і отримувати необхідну для нас інформацію. Організувати місце зустрічі максимально комфортно для людини.

Другим етапом буде налагодження контакту з людиною. Це повинна бути приватна бесіда, під час якої і військовослужбовцю і соціальному працівнику буде комфортно спілкуватися без загрози розголошення конфіденційної інформації. Якщо особа не готова до розмови про свій стан, то можна запропонувати йому альтернативні варіанти взаємодії. Необхідно отримати інформацію, як людина оцінює та сприймає свій стан.

Третім кроком буде поділитися отриманими спостереженнями щодо складнощів, які виникли у військовослужбовця. Необхідну інформацію розписати чіткими фактами, зауважуючи при цьому, що зараз склалася та ситуація, коли багато людей стикнулися з такими ж проблемами, а також, що в цьому нема їх провини.

Якщо є необхідність, то дати короткі поради стосовно покращення психічного та соціального здоров'я. Якщо ж у військовослужбовця є прояви гострої фази, то необхідно на це відреагувати. Ми можемо наголошувати на тому, що є необхідною фахова допомога спеціаліста для покращення якості та рівня життя.

Наступним кроком переконання військового у тому, що допомога дасть йому можливості почувати себе краще, що також буде добре впливати на його подальші стосунки з оточуючими людьми, родиною, друзями, колегами тощо. Підкреслити можливості, які з'являться під час та після отримання фахової допомоги.

Розкриваючи технологію резильєнтності, я пропоную поєднати її зі створенням індивідуального плану для кожного військового. Спираючись на отриману інформацію по особистій ситуації, яка склалася у військовослужбовця, фахівець пропонує клієнту розробити той план по відновленню його стану, реалізацію якого людина хоче бачити в майбутньому.

На мою думку, буде гарним варіантом, коли особа розуміючи свій стан зможе стабілізувати його і керувати їм у майбутньому. Тобто, не лише подолати проблеми, які вже виникли, а й посилити свої можливості у майбутньому.

Розробивши індивідуальний план, який буде скерований фахівцем, можна залучати допомогу родини військовослужбовця для посилення його мотивації та підтримки, що в подальшому може впливати на отримані результати.

Фахівець може запропонувати техніки та методики, які допоможуть зняти напругу, стрес та фрустрацію, після чого можна буде приступати до вироблення нової моделі поведінки за бажанням особи. Це можуть бути вчинки або дії, які людина завжди хотіла зробити але у неї не вистачало впевненості або підтримки, можливо це був страх осуду з боку оточуючих.

Задачею фахівця буде максимально обережно але впевнено направити військовослужбовця до виходу зі старого стану, який міг зашкодити йому до нового, який допоможе йому у подальшому вільно почуватися у оточуючому суспільстві та поряд з близькими.

Якщо ж військовослужбовець відмовляється від допомоги якого конкретного фахівця, можна надати контакти іншого, з яким людині буде більш

комфортно і вона зможе відкритися йому. При необхідності допомогти встановити контакт або ініціювати повторну зустріч[5, с.13]

Отже, підводячи підсумки третього розділу, ми розглянули досвід закордонних програм у таких країнах: США, Велика Британія, Німеччина та Ізраїль. Досвід кожної з цих держав є унікальним і певними, окремими частинками може роздивлятися для впровадження у нашій країні.

Також, нами було розроблено алгоритм посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану.

ВИСНОВКИ

Під час дослідження, наша гіпотеза, яка була заявлена на початку дослідження повністю підтвердилася. При написанні роботи, ми дізналися, що спроможність соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану може стати більш результативною.

У ході написання першого розділу, ми виконали перші завдання, тобто проаналізували стан наукової розробки посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців.

Під час розгляду історичної сторони питання, прослідкували історичний розвиток соціальної роботи та здійснення психосоціальної підтримки військовослужбовцями під час Першої світової війни, Другої світової війни, а також з початку АТО у 2014 році і до сьогодні.

На даному етапі, психосоціальна підтримка військовослужбовців в умовах воєнного стану здійснюється на досить слабкому рівні, хоча дуже якісно зросла з моменту своєї появи.

У зв'язку з початком повномасштабної війни в Україні, це питання постає гостро і потребує детального розгляду. Науковий стан цієї теми стає все більш актуальним, а дослідники шукають різні шляхи подолання психосоціальних проблем, які виникають у військовослужбовців та їх родин під час воєнного стану, а також тих проблем, які постануть після завершення війни.

Другим питанням, ми проаналізували головні поняття дослідження: «соціальна робота», «соціальний працівник», «військовослужбовець», «психосоціальна підтримка». Точний зміст цих понять дає нам змогу краще розуміти наше дослідження і використовувати інформацію на більш ґрунтованому рівні.

Під час дослідження ми використали такі принципи та методи: термінологічний, системний підхід, принцип історизму. Використовуючи ці принципи та методи, ми більш комплексно виконуємо нашу роботу.

У другому розділі кваліфікаційної роботи, роздивилися теоретичні основи дослідження спроможності соціальних працівників здійснювати соціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану.

Вивчаючи військовослужбовців, як клієнтів соціальної роботи, ми прийшли до розуміння, що соціальна робота з військовими повинна здійснюватися з залученням їх родин для підвищення ефективності психосоціальної підтримки. Важливу роль у цьому питанні буде відігравати саме роль родини, близьких людей та їх підтримка.

Наступним питанням, ми роздивилися резильєнтність, як технологію, яка може впливати на психосоціальну підтримку військовослужбовців. Описуючи цю технологію, ми дізналися, що резильєнтність може застосовуватися, як для роботи з демобілізованими військовими, так і з військовими, які після завершення військового стану будуть продовжувати нести службу.

Резильєнтність, як технологія для психосоціальної підтримки військовослужбовців може стати не лише допомогою у складних життєвих обставинах, а й «трампліном», який допоможе активізувати свої сили і рухатися вперед.

Проаналізувавши нормативно-правові акти, які стосуються нашого дослідження, ми зробили висновок, що наша законодавча система має прогалини і потребує термінового перегляду нормативно-правової бази.

Нажаль, закони, які затверджують це питання, не відповідають реальному стану, з яким зіштовхуються соціальні працівники при роботі з військовослужбовцями.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи, ми досліджували питання програм ресоціалізації військових та їх родин закордоном. Вивчаючи досвід таких країн: США, Велика Британія, Німеччина та Ізраїль, розробили для себе шляхи посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану.

Для розробки рекомендацій, ми обрали за основу програму США, так як Велика Британія та Німеччина не є носіями актуальної на даному етапі інформації, щодо програм ре соціалізації військових та їх родин.

Досить цікавим виявився досвід Ізраїлю, як країни, яка багато років приймає участь в активних бойових діях і має багато напрацювань стосовно ре соціалізації військових та їх родин. Нажаль, у нас не було можливості роздивитися програми Ізраїлю у відкритому доступі, як це можна зробити з програмами США.

Отже, підводячи підсумки можемо сказати, що посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців і умовах воєнного стану реальне, якщо залучати досвід інших країн, а також продовжувати працювати над науковою та практичною розробкою цього питання в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Архипова С. П., Бік О. Я. Соціальна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО, звільненими в запас. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки*. 2021. № 6 (344), жовтень. Ч. 1. С. 64-71.
2. Біленчук П. Д., Кочетков В. М., Міщенко В. Б. Військовослужбовець. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. URL: <https://esu.com.ua/article-34490> (дата звернення: 15.03.2023).
3. Блінов О. А. Види та напрямки психологічної допомоги психотравмованим військовослужбовцям. *Вісник Національного університету оборони України* :зб. наук. праць. Київ : НУОУ, 2014. Вип. 4 (41). С. 168-173.
4. Бриндіков Ю. Л. Реабілітація військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб : теоретико-методичні основи : монографія. Хмельницький : Вид-во «Поліграфіст», 2018. 372 с.
5. Горбунова В., Савиченко О., Тичина І., Портницька Н. Посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я : методичний посібник для соціальних працівників. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/34828> (дата звернення: 20.03.2023).
6. Головатий М. Ф., Панасюк М. Б. Соціальна політика і соціальна робота : термінолог.-понятійний слов. Київ : МАУП, 2005. 302 с.
7. Горбенко С. В. Досвід адаптації військовослужбовців до цивільногожиття в США / С. В. Горбенко, В. В. Хома, Г. В. Шпанчук. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил*. 2014. Вип. 2. С. 42–44.
8. Гузенко Ю. І. Діяльність благодійних товариств Миколаєва наприкінці XIX – на початку XX ст. *Наукові праці НаУКМА. Т. V. Історичні науки*. Миколаїв : МФ НаУКМА, 2000. С. 44-48.

9. Гусак Н. Є., Нескородяна О. П. Військові соціальні працівники в Сполучених Штатах Америки. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2016. Том 188. С. 61-64.
10. Гусак Н., Чернобровкіна В., Чернобровкін В., Максименко А., Богданов С., Бойко О. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій : підхід резилієнс : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Н. Гусак ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2017. 92 с
11. Історизм. *Енциклопедія сучасної України* / за ред. Дзюба С. П. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. 2004. 696 с.
12. Квітко Н. М. Соціальна робота з вимушенопереміщеними особами як наукова проблема. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах*: матеріали наук. практ. інтернет-конф. (Дніпро, 3-4 черв. 2021 р). Дніпро, 2021. С. 61-69.
13. Лозинський А. Соціальна робота з військовослужбовцями в роки Першої світової війни. *Соціальна робота в Україні : становлення, перспективи, розвиток* : матеріали III Всеукр. наук.-пр. конф. з міжнар. участю, 26-27 травня 2016 р. Львів : ЛДУ БЖД, 2016. С. 54-64.
14. Ломакін Г. І. Соціально-психологічні складові соціальної роботи з учасниками бойових дій : методичний посібник. Харків : Оберіг, 2014. 168 с.
15. Олексюк Н. С. Соціальна підтримка військовослужбовців Збройних Сил як важливий напрям соціальної політики у США. *Соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді : українські реалії та міжнародний досвід* : колективна монографія / за ред. В. Поліщук, Н. Горішна, Г.Слозанська та ін. Тернопіль : Осадча Ю.В., 2018. С. 182-196.
16. Олексюк Н. С. Соціально-педагогічна робота з сім'ями військовослужбовців в умовах реформування Збройних Сил України : монографія. Київ : Видавничий дім «Слово», 2011. 304 с.
17. Поліщук О. П. Аналіз і синтез. *Велика українська енциклопедія*. 319 с. URL : <https://vue.gov.ua/Аналіз і синтез> (дата звернення: 23.03.2023).

18. Реєнт О., Янишин Б. Україна в період Першої світової війни: історіографічний аналіз. *Український історичний журнал*. 2004. № 4. С. 3-37.
19. Річка О. В. Особливості організації психомедичної реабілітації військовослужбовців у країнах-членах НАТО та країнах Партнерства заради миру. *Український військово-медичний журнал*. 2018. № 2 (4). С.26-39.
20. Семигіна Т. В. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин та туризму, 2020. 275 с.
21. Таран Ю. Я. Соціальна адаптація колишніх військовослужбовців та членів їх сімей. Досвід роботи недержавних некомерційних організацій. *Праця і соціальні відносини*. 2010. № 1. С. 211–217.
22. Технології соціальної роботи : навч. посіб. / О. А. Агарков, Д. Ю. Арабаджиєв, Т. В. Єрохіна, В. В. Кузьмін, І. В. Мещан, В. М. Попович. Запоріжжя : Вид. комплекс АТ «Мотор Січ», 2015. 487 с.
23. Тітовська Ж. В. Особливості розвитку “сестринського руху” в Російській імперії під час Першої світової війни (1914-1918 рр.). *Збірник наукових праць Харківського нац. пед. ун-ту ім. Г.С. Сковороди. Серія «Історія та географія»*. Харків, 2012. № 51. С. 103-108.
24. Тополь О. В. Соціально-психологічна реабілітація учасників антитерористичної операції. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2015. Вип. 124. С. 230–233.
25. Трубавіна І. М., Каліна К. Є., Байдала В. В. До питання про теоретичні основи соціальної роботи з військовослужбовцями (на основі світових і вітчизняних теорій). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. Старобільськ. 2020. № 7 (338). С. 211–224.
26. Турбан В. В. Реабілітаційна робота з військовослужбовцями, учасниками бойових дій у центрах соціальних служб:етичний аспект. *Творча спадщина Г. С. Костюка:історія та сучасність*. 2018. №33. С. 336–344.
27. Фельдман А. Інтерв'ю. НейроNEWS: психоневрологія и нейропсихіатрія. 2015. №о 9 (73). URL: <https://neuronews.com.ua/ua/archive>

/2015/9%2873%29/article-1596/albert-feldman-ochen-vazhno-sozdat-takuyu-sistemu-pri-kotoroy-voennosluzhashchiy-smog-by-poluchit-psihologicheskuyu-pomoshch-na-vseh-etapah-neseniya-sluzhby-i-posle-demobilizacii-#gsc.tab=0 (дата звернення: 24.04.2023).

28. Філюк О. Військова психологічна підготовка та реабілітація. Київ : видавець Олег Філюк, 2019. 496 с.

29. Харченко О., Мраморнова О. Проблеми ветеранів антитерористичної операції на сході України. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства : методологія, теорія, методи»*. 2016. Том 37. С. 115–124.

30. Якубова Л. Структурно-функціональна модель соціальної реабілітації осіб, що повернулись із зони АТО. *Молодь і ринок*. 2017. № 5. С. 50–54.

31. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 24.05.2023).

32. Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників АТО : Указ Президента України від 07.10.2015 р. № 570/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150/2015#Text> (дата звернення: 20.05.2023).

33. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 1992 р. № 15/1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>. (дата звернення 20.05.2023).

34. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення 22.05.2023).

35. Про затвердження Інструкції про організацію санаторно-курортного лікування, медичної та медико-психологічної реабілітації у Збройних Силах України : Наказ Міністра оборони України від 04.11.2016 р. №

591. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1538-16#Text> (дата звернення 17.05.2023).

36. Elnitsky Ch., Fisher M., Blevins C. Military Service Member and Veteran Reintegration:a Conceptual Analysis, Unified Definition, and Key Domains. *Frontiers in Psychology*. 2017. Vol. 8. Retrieved from URL : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5348503>. Date: 20.04.2023.

37. Hellerstein D. HowcanIbecomeresilient. *Healyourbrain*. URL : <http://www.psychologytoday.com/blog/heal-yourbrain/201108/how-can-I-become-resilient>. Date: 12.04.2023.

38. Social worker in the U. S. Army. *U. S. Army*. URL : <http://www.goarmy.com/careers-andjobs/amedd-categories/medical-service-corpsjobs/socialworker.html>. Date: 12.04.2023.

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Кравченко Маргарита Олексіївна, студентка 4 курсу, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: rita.melodic.09@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Розвиток спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку військовослужбовців в умовах воєнного стану» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Кравченко М.О.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Маловічко О.В.